

**IZVJEŠTAJ O HOMOFOBII, BIFOBII I
TRANSFOBII U ŠKOLAMA U BIH**

SARAJEVO, 2013.

**Edicija *Ljudska prava* Sarajevskog otvorenog centra
ediciju uređuje Emina Bošnjak
Knjiga 9.**

naslov: Izvještaj o homofobiji, bifobiji i
transfobiji u školama u BiH

autor: Damir Banović

lektura_korektura: Arijana Aganović

prelom_naslovnica: Feđa Bobić

izdavač: Sarajevski otvoreni centar, www.soc.ba

za izdavača: Saša Gavrić

© Sarajevski otvoreni centar/autor

Nekomercijalno umnožavanje, fotokopiranje ili bilo koji drugi oblik reprodukcije cijele publikacije ili njezinih dijelova je poželjno, uz prethodno pismeno informisanje izdavača na mail: office@soc.ba

Projekat je organiziran uz podršku Ambasade Kraljevine Nizozemske. Stavovi i mišljenja izneseni u ovom izvještaju su autorski i ne predstavljaju izričite stavove i mišljenja izdavača ili partnera.

Autor odgovara za svoje tekstove.

**IZVJEŠTAJ O
HOMOFOBII,
BIFOBII I
TRANSFOBII U
ŠKOLAMA U BIH**

SADRŽAJ

Sažetak	6
Executive Summary	10
IZVJEŠTAJ	
Uvod	14
Osnovne informacije o obrazovanju u BiH	16
Pravo na obrazovanje u BiH	20
Preporuke Komesara za ljudska prava Vijeća Evrope u pogledu prava na obrazovanje LGBT osoba	28
Homofobija, bifobija i transfobija u srednjim školama u BiH	32
Preporuke	39
Rječnik LGBT pojmova	42
O autoru	62
O Sarajevskom otvorenom centru	64

SAŽETAK

SAŽETAK

Cilj ovog izvještaja je da pokaže pravni okvir za ostvarivanje prava na obrazovanje LGBT osoba u srednjim školama u BiH, odgovarajuće obrazovne strategije, stepen uključenosti prava na obrazovanje LGBT osoba, način prikaza tema vezanih za LGBT osobe u udžbenicima koji se koriste u srednjim školama u BiH te istraživanja koja pokazuju stavove učenika_ica u pogledu homofobije, bifobije i transfobije.

Zakon o ravnopravnosti spolova (2003) po prvi put izričito uvodi zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije; indirektno na osnovu rodnog identiteta u pogledu ostvarivanja prava na obrazovanje LGBT osoba, te uvodi obavezu u pogledu prikaza tema vezanih za seksualnu orijentaciju i rodni identitet u nastavnim planovima i programima u smislu promovisanja principa jednakosti. Isti cilj postoji i u *Zakonu o zabrani diskriminacije* (2009), koji izričito navodi i rodni identitet kao zabranjeni osnov diskriminacije.

Ove zakonske akte ne prate odgovarajuće strategije o obrazovnim politikama na državnom nivou koje se bave pitanjima prava na obrazovanje LGBT osoba, odnosno politike obrazovanja na entitetskom i kantonalnom nivou, te se homofobija, bifobija i transfobija uopšte ne spominju kao oblasti u kojima državna tijela i obrazovne institucije trebaju posebno djelovati kao bi se uklonila diskriminacija, netačne informacije i stereotipne slike.

Da postoji diskrepancija na socijalnoj bazi pokazuje istraživanje o stavovima prema LGBT osobama koje je provedeno među učenicima_cama 2005. godine od strane Udruženja Q, te o načinu prikaza tema vezanih za LGBT osobe u udžbenicima koji se koriste u srednjim školama u BiH (2010). Na kraju, stavovi učenika_ca u srednjim školama pokazuju visok nivo spremnosti učenika_ca na verbalno i fizičko nasilje prema LGBT osobama (2012).

Sve ovo ukazuje na potrebu da država i obrazovne institucije preduzmu odgovarajuće korake ka uklanjanju diskriminacije, te homofobije, bifobije i transfobije u srednjim školama u BiH kroz preduzimanje sljedećih koraka:

- usvajanje izmjena i dopuna zakonskih akata koji regulišu oblast obrazovanja u BiH, kojima će seksualna orijentacija i rodni identitet eksplicitno postati zabranjeni osnovi diskriminacije u pogledu ostvarivanja prava na obrazovanje LGBT učenika_ica;
- usvajanje i/ili izmjena obrazovnih strategija kojima će se odgovarajući organi obavezati na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou, te nivou Brčko distrikta BiH, odnosno obrazovne institucije o uklanjanju netačnih informacija i stereotipa koji utječu na stvaranje i razvoj homofobije, bifobije i transfobije;
- revidiranje nastavnih planova i programa u smislu uklanjanja netačnih i stereotipnih predodžbi o LGBT osobama, te otvaranje prostora za izučavanje tema vezanih za LGBT osobe, odnosno tema vezanih za drugačije seksualne orijentacije i rodne identitete. Ovaj

- prostor se prije svega može otvoriti unutar predmeta kao što su književnost, sociologija, psihologija, filozofija, demokratija i ljudska prava i sl;
- revidiranje udžbenika koji sadrže netačne i stereotipne podatke o LGBT osobama, te razvijaju pogrešan stav kod učenika_ica o pitanjima koja su vezana za LGBT osobe;
  - uključivanje, kako u nastavu, tako i u sve vannastavne oblike tema vezanih za seksualnu orijentaciju i rodni identitet;
  - senzibiliziranje nastavnika_ca, pedagoga_inja, psihologa_inja i menadžment timova u srednjim školama o temama vezanim za LGBT osobe, te u tom smislu organiziranje do-edukacije kroz koju bi se izgradio LGBT senzitivan pristup;
  - rad na polju saradnje ministarstava obrazovanja, srednjih škola i pedagoških zavoda i nevladinih organizacija koje se bave LGBT pravima i slobodama;
  - uključivanje pitanja nasilja u srednjim školama nad LGBT osobama u programe rada ministarstava obrazovanja i unutrašnjih poslova, te usvajanje odgovarajućih izmjena u Krivičnom zakonu Federacije BiH, kojim bi se uveo zločin iz mržnje kao posebno krivično djelo ili kao otežavajuća okolnost pri izvršenju osnovnih oblika krivičnog djela ubistva, teških tjelesnih povreda, lakih tjelesnih povreda i sl;
  - primijeniti zakonske norme i standarde usvojene na državnom i nižim nivoima o razvoju demokratskog okruženja i poštivanja različitosti u srednjim školama.

**EXECUTIVE
SUMMARY**

EXECUTIVE SUMMARY

The aim of this report is to present a legal framework for the right to education of LGBT persons in secondary schools in BiH, adequate educational strategies, level of involvement of the right to education of LGBT persons, presentation of topics related to LGBT persons in textbooks used in secondary schools in BiH, and studies which show attitudes of students regarding homophobia, biphobia and transphobia.

The Gender Equality Law (2003) introduced for the first time explicit prohibition of discrimination on the grounds of sexual orientation; indirectly on the grounds of gender identity in terms of ensuring the right to education of LGBT persons, and introduces an obligation related to the presentation of topics related to sexual orientation and gender identity in the curricula and programs in promoting the principle of equality. The same goal exists in the Anti-Discrimination Law (2009), which explicitly prohibits any discrimination based on gender identity.

These legal regulations are not accompanied by an adequate educational policy strategies on the state level, where the question of the right to education of LGBT persons should be discussed, or by educational policies on the entity and cantonal level. Furthermore, homophobia, biphobia and transphobia are not mentioned as areas in which government bodies and educational institutions should act in order to eliminate discrimination, inaccurate information and stereotypical images.

Studies show that there is a discrepancy between the social ground in attitudes toward LGBT persons conducted among students in 2005 by the Association Q, and presentation of topics related to LGBT persons in textbooks used in secondary schools in BiH (2010). Finally, attitudes of students in secondary schools indicate a high level of readiness for verbal and physical violence against LGBT persons (2012).

This indicates that state and educational institutions should take appropriate steps to remove discrimination and homophobia, biphobia and transphobia in secondary schools in BiH by taking the following steps:

- The adoption of amendments to legislation governing education in B&H where sexual orientation and gender identity will be explicitly prohibited as grounds for discrimination concerning the right to education of LGBT students;
- The adoption and/or modification of educational strategies that will oblige relevant authorities on state, entity, cantonal and level of Brčko District, and educational institutions to remove inaccurate information and stereotypes that affect the emergence and development of homophobia, biphobia and transphobia;
- To revise the curricula in terms of removing inaccurate and stereotypical images of LGBT persons, and to create space for the study of topics related to LGBT persons, or topics related to the different sexual orientations and gender identities. This area is to be opened primarily within the subjects such as literature,

sociology, psychology, philosophy, democracy and human rights, etc.;

- Revision of textbooks that contain incorrect and stereotypical information about LGBT persons, which develop the wrong attitude of students on issues related to LGBT persons;
- Introduction of topics related to sexual orientation and gender identity both in the classroom and in all forms of extra-curriculum activities;
- Sensitization of teachers, pedagogues, psychologists and management teams in secondary schools on topics related to LGBT persons, organizing education for building up LGBT sensitive approach;
- Work in the field of cooperation between the ministries of education, secondary schools and educational institutes and non-governmental organizations dealing with LGBT rights and freedoms;
- The inclusion of the issue of violence against LGBT persons in secondary schools in the work of ministries of education and internal affairs, and the adoption of appropriate amendments to the Criminal Law of the Federation of B&H, which would introduce hate crime as a separate criminal act or an aggravating circumstance in the execution of basic forms of criminal acts such as: murder, bodily injuries and such;
- Application of legal norms and standards established at the state and lower levels on development of the democratic environment and respect of diversity in secondary schools.

UVOD

UVOD

Cilj izvještaja je da pokaže način na koji su obrađena pitanja seksualne orijentacije i rodnog identiteta u srednjim školama u BiH. Da bi se dao relevantan odgovor na pitanje o načinu obrazovanja srednjoškolaca i srednjoškolki o temama vezanim za seksualnu orijentaciju i rodni identitet, načinu na koji su ove teme obrađene u udžbenicima te drugim izvorima koji se koriste u nastavnom procesu, potrebno je provesti sistematsko i sveobuhvatno istraživanje. Takvih istraživanja do sada nije bilo. Jedino se u tom pogledu izdvaja istraživanje koje je 2008. godine provelo **Udruženje Q** u okviru projekta pod nazivom **Bliži pogled u bh. obrazovanje: Šta piše u školskim knjigama o LGBTIQ temama?**¹ Analiza je obuhvatila 62 udžbenika sva tri nastavna programa u BiH sa ciljem da se vidi da li su i na koji način predstavljene teme homoseksualnosti, biseksualnosti, transrodnosti, transeksualnosti i interseksualnosti. U fokusu ove studije bili su sljedeći predmeti: biologija, psihologija, sociologija, stručni predmeti srednjih medicinskih škola, demokratija i ljudska prava, filozofija i etika. No, kako je navedeno u ovom istraživanju, ono kao takvo nije sveobuhvatno već ima za cilj da prikaže određene tendencije u obrazovnom sistemu u BiH. Detaljnije o istraživanjima biće izloženo u drugim dijelovima izvještaja.

---

1 http://queer.ba/files/1+1=0fin_0.pdf. Posljednji put posjećeno 5.02.2013.

**OSNOVNE
INFORMACIJE O
OBRAZOVANJU
U BIH**

OSNOVNE INFORMACIJE O OBRAZOVANJU U BIH

Institucionalna slika obrazovnog sistema BiH odraz je njenog unutrašnjeg uređenja, te je definisana Ustavom BiH, ustavima entiteta (Republika Srpska i Federacija BiH), ustavima kantona i Statutom Brčko distrikta BiH. U tom smislu, punu i nepodijeljenu nadležnost u oblasti obrazovanja imaju entitet Republika Srpska, deset kantona u Federaciji BiH i Brčko distrikt BiH. Na nivou BiH usvojeno je pet zakona koji na okviran način regulišu oblast obrazovanja i to: **Okvirni zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH, Okvirni zakon o srednjem stručnom obrazovanju i obuci u BiH, Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH, te Zakon o Agenciji za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje.** Svi zakoni na nivou entiteta, kantona i Brčko distrikta BiH trebaju biti usklađeni sa okvirnim zakonima iz oblasti obrazovanja na nivou BiH.

Također, kao rezultat reformi obrazovanja, na nivou BiH usvojeno je pet strategija, i to: **Strateški pravci razvoja predškolskog odgoja i obrazovanja u BiH, Strategija razvoja stručnog obrazovanja i obuke u BiH za period 2007-2013. godine, Strateški pravci razvoja obrazovanja u BiH, sa planom implementacije 2008 – 2015, Mapa puta i plan aktivnosti za uključivanje BiH u EU programe za cjeloživotno učenje i Mladi u akciji i 7**

osnovnih strategija i smjernica za implementaciju bolonjskog procesa (**Okvir za visokoškolske kvalifikacije u BiH, Provođenje okvira za visokoškolske kvalifikacije u BiH, Standardi i smjernice za osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH, Preporuke za implementaciju osiguranja kvaliteta u visokom obrazovanju u BiH, Državni akcioni plan za priznavanje kvalifikacija u BiH, Model dodatka diplomi za BiH, Priručnik za korisnike za model dodatka diplomi za BiH**).²

Na nivou BiH uspostavljene su **Agencija za razvoj visokog obrazovanja i osiguranje kvaliteta, Centar za informisanje i priznavanje dokumenata iz područja visokog obrazovanja i Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje**. Formirana su tijela za koordinaciju obrazovnog sektora: **Konferencija ministara obrazovanja u BiH i Vijeće za opće obrazovanje u BiH. Uspostavljena je i Rektorska konferencija BiH** koja utvrđuje i zastupa zajedničke interese univerziteta u BiH, ostvaruje saradnju sa institucijama u oblasti obrazovanja u BiH i djeluje kao savjetodavno tijelo za provođenje reforme visokog obrazovanja.

U BiH postoje sljedeći tipovi srednjih škola:

- Opšte škole, u koje spadaju gimnazije, umjetničke i vjerske škole u četverogodišnjem trajanju, čijim završetkom učenik_ca stiču srednju stručnu spremu i mogućnost daljnjeg školovanja;

² Osnovne informacije o obrazovanju u BiH. Dostupno na: http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/Default.aspx?template_id=19&pageIndex=1

- Stručne škole, u koje spadaju tehničke, ekonomske, medicinske i druge škole u trogodišnjem trajanju, čijim završetkom učenici_e ne stižu pravo na nastavak daljnjeg visokoškolskog obrazovanja, te škole četverogodišnjeg trajanja čijim završetkom učenici_e stižu pravo na nastavak školovanja.

Također, organizuju se posebni programi za srednjoškolsko obrazovanje odraslih i programi za obrazovanje učenika_ca sa posebnim potrebama.

U BiH, na početku školske 2010/2011. godine u 309 srednjih škola upisano je 151.724 učenika_ca, što je u odnosu na prethodnu školsku godinu više za 4.810 učenika_ca, ili 3,3%. Na početku školske 2010/2011. godine u BiH u nastavni proces bilo je uključeno 12.174 nastavnika, a od toga 6.977 žena ili 57,31%.

**PRAVO NA
OBRAZOVANJE
U BIH**

PRAVO NA OBRAZOVANJE U BIH

Pravo na obrazovanje u BiH regulisano je međunarodnim dokumentima koji obavezuju BiH po dva osnova: kao materijalni dio Ustava BiH, jer se nalaze u Aneksu I na Ustav BiH, te zbog činjenice da ih je država potpisala i ratificirala i oni obavezuju kao ugovori međunarodnog prava. Radi se o **Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Međunarodnom paktu o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Konvenciji o pravima djeteta, Međunarodnoj konvenciji o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije i Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima** sastavni je dio Ustava BiH, te se kroz običajno međunarodno pravo razvila kao obavezujući dokument. *Evropska socijalna povelja*, koju je BiH ratificirala 2008. godine, uključuje princip nediskriminacije u članu E, s referiranjem na uživanje prava koja se nalaze u Povelji: **Uživanje prava iskazanih u ovoj Povelji će se osigurati bez diskriminacije na bilo kojim osnovama, kao što su rasa, boja kože, dob, spol, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, zdravstveno stanje, pripadnost nacionalnoj manjini ili drugi status.**³ Iako seksualna orijentacija i rodni identitet nisu izričito navedeni, **Evropski**

³ <http://www.mhrr.gov.ba/PDF/LjudskaPrava/Odluka%20o%20ratifik.ESP-revidirane-sl.glasnik%208-08%20od%2015.09.08.pdf>

komitet za socijalna prava 2009. godine potvrdio je da udžbenički materijal u školama ne treba da učvršćuje ponižavajuće stereotipe i predrasude koji doprinose socijalnoj isključenosti, diskriminaciji ili poricanju ljudskog dostojanstva, kojeg su često doživljavale historijski marginalizovane grupe, kao što su osobe neheteroseksualne orijentacije.

Nacionalni propisi kojima je regulisana oblast prava na obrazovanje jesu Ustav BiH, ustavi entiteta i kantona, te Statut Brčko distrikta BiH, odgovarajući zakonski akti na nivou entiteta Republike Srpske, deset kantona u Federaciji i Brčko distrikta BiH, te **Okvirni zakon o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju u BiH**. Također, oblast prava na obrazovanje definisana je i u poslijeprijemnim obavezama BiH u **Vijeće Evrope te Sporazumom o stabilizaciji i pridruživanju**.⁴

Pravo na obrazovanje i princip zabrane diskriminacije u pogledu uživanja prava jeste zagarantovano u nacionalnom pravu BiH. Član 26, stav 2 **Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima** navodi da: **odgoj i obrazovanje moraju biti usmjereni na puni razvoj ljudske osobe i jačati poštivanje ljudskih prava i temeljnih sloboda. On mora promicati razumijevanje, toleranciju i prijateljstvo među svim narodima, rasnim ili vjerskim grupama te podupirati djelatnost Ujedinjenih naroda na održavanju mira**.⁵

4 Kodeks za zaštitu ljudskih prava u školi. Dostupno na: http://www.fkr.edu.ba/web/dokumenti/kodeks/Kodeks_bh_ver.pdf

5 <http://www.ffzg.unizg.hr/hre-edc/Deklaracijaljlp.pdf>

Pravo na obrazovanje LGBT osoba se može posmatrati kroz sljedeće dimenzije:

- Pravo na obrazovanje LGBT osoba bez diskriminacije i uskraćivanja mogućnosti za obrazovanje i stručno usavršavanje;
- Uklanjanje homofobije, bifobije i transfobije iz nastavnih programa, te obrađivanje tema koje se tiču LGBT osoba na stručan i pedagoški način;
- Sprečavanje fizičkog i verbalnog nasilja usmjerenog prema LGBT osobama od strane drugih učesnika_ca u obrazovnom procesu. Da bi se ostvarilo pravo na obrazovanje LGBT osoba, potrebno je da država i šira zajednica preduzmu korake u sljedećim oblastima:
  - Nastavnim i vannastavnim aktivnostima;
  - Demokratskom učešću u školskom životu;
  - Sigurnom i zdravom odgojno-obrazovnom okruženju.

Svrha obrazovanja je da kroz optimalni intelektualni, fizički, moralni i društveni razvoj pojedinca_ke, u skladu sa njegovim_nim mogućnostima i sposobnostima, doprinese stvaranju društva zasnovanog na vladavini zakona i poštivanju ljudskih prava, te doprinese njegovom ekonomskom razvoju koji će osigurati najbolji životni standard za sve građane_ke (član 2 **Okvirnog zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju u BiH**).⁶ Između ostalih, opšti ciljevi obrazovanja u BiH odnose se na (član 3):

⁶ http://www.mcp.gov.ba/org_jedinice/sektor_obrazovanje/dokumenti/zakoni/?id=676

- omogućavanje pristupa znanju kao osnovi za razumijevanje sebe, drugoga i svijeta u kojem živimo;
- promociju poštivanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i pripremu svake osobe za život u društvu koje poštuje principe demokratije i vladavine zakona;
- razvijanje svijesti o pripadnosti državi BiH, vlastitom kulturnom identitetu, jeziku i tradiciji, na način primjeren civilizacijskim tekovinama, upoznavajući i uvažavajući druge i drugačije, poštujući različitosti i njegujući međusobno razumijevanje, toleranciju i solidarnost među svim ljudima, narodima i zajednicama u BiH i svijetu;
- osiguravanje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim nivoima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, socijalno i kulturno porijeklo i status, porodični status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge lične osobine.

Svako dijete⁷ ima jednako pravo pristupa i jednake mogućnosti učešća u odgovarajućem obrazovanju, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu (član 4, stav 1). Jednak pristup i jednake mogućnosti podrazumijevaju osiguravanje jednakih uslova i prilika za sve, za početak i nastavak daljeg obrazovanja (član 4, stav 2). Prava djetata koja se odnose na obrazovanje, ispravna briga za dobrobit njegovog fizičkog i mentalnog zdravlja i sigurnosti, u školama i na svim mjestima gdje se obrazuje, imaju prvenstvo nad svim drugim pravima

---

⁷ Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete se smatra osobom do navršene 18 godine života

(član 5, stav 1). Škola ima odgovornost da, u vlastitoj i u sredini u kojoj djeluje, doprinese stvaranju takve kulture koja poštuje ljudska prava i osnovne slobode svih građana, kako je to utemeljeno Ustavom i drugim međunarodnim dokumentima iz oblasti ljudskih prava koje je potpisala BiH (član 6). Srednjoškolsko obrazovanje je svima dostupno, u skladu sa postignutim uspjehom u osnovnoj školi, ličnim interesom i sposobnostima (član 17, stav 1), te je besplatno u javnim ustanovama (član 17, stav 2).

Škola svoju ulogu u obrazovanju ostvaruje u okruženju koje razvija motivaciju za sticanje znanja, koja poštuje i podržava individualnost svakog učenika, njegov nacionalni i kulturni identitet, jezik i vjeroispovijest, koje je sigurno i u kojem ne postoji bilo kakav oblik zastrašivanja, zlostavljanja, fizičkog kažnjavanja, vrijeđanja, ponižavanja, degradiranja ili štete po zdravlje (član 34, stav 2). Također, škola ne smije vršiti diskriminaciju u pristupu djece obrazovanju ili njihovom učešću u obrazovnom procesu na osnovu rase, boje, spola, jezika, religije, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili socijalnog porijekla, na osnovu toga što su djeca s posebnim potrebama ili na bilo kojem drugom osnovu (član 35, stav 1). Škola promoviše jednake šanse za sve svoje učenike, nastavnike i ostale zaposlenike, uvažavajući i promovišući istovremeno i pravo na različitost među njima (član 36).

Zakon o ravnopravnosti spolova u BiH⁸ (2003) prvi je zakonski akt koji je eksplicitno uveo seksualnu orijentaciju kao zabranjeni osnov diskriminacije. Zabrana diskriminacije

8 http://www.arsbih.gov.ba/images/documents/zors_32_10.pdf

na osnovu rodnog identiteta izvodi se na bazi sistemskog tumačenja. Jedna od oblasti primjene Zakona jeste i zabrana diskriminacije u oblasti obrazovanja (član 2, stav 2). Obrazovne institucije ne smiju vršiti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u vezi sa uslovima prijema, odbijanjem prijema, načinom pružanja usluga i beneficija, isključenjem iz procesa obrazovanja, vrednovanjem postignutih rezultata u toku obrazovanja, jednakim uslovima u stvaranju karijere, profesionalnim usmjeravanjem, stručnim usavršavanjem i sticanjem diplome i sličnim slučajevima (član 10). Nadležne vlasti, obrazovne institucije i druge pravne osobe dužne su da obezbijede planove, programe i metodologiju kojima će se osigurati obrazovni sistem koji će garantovati eliminaciju nastavnih programa koji sadrže stereotipne društvene uloge muškarca i žene (član 11, stav 1). Odnosno, nastavni planovi kojima se promoviše princip jednakosti bit će sastavni dio nastavnih planova za sve nivoe obrazovanja (član 11, stav 2).

Zakon o zabrani diskriminacije BiH (2009) dalje detaljnije razrađuje oblast zabrane diskriminacije u oblasti obrazovanja, eksplicitno navodeći seksualnu orijentaciju i rodni identitet (spolno izražavanje) kao zabranjene osnove diskriminacije. U tom smislu, zabrana diskriminacije primjenjuje se na sva fizička i pravna lica, kako u javnom tako i u privatnom sektoru u svim oblastima, a između ostalog i u oblasti obrazovanja i obuke (član 2, stav 1).

Pravni okvir prava na obrazovanje LGBT osoba u BiH dobro je postavljen, no njega ne prati i adekvatna implementacija. S tim u vezi u **Strateškom pravcu razvoja obrazovanja u Bosni i Hercegovini sa planom implementiranja, 2008–2015** ni u jednom se dijelu ne spominje preuzimanje mjera ka uklanjanju diskriminacije u pogledu ostvarivanja prava na obrazovanje LGBT osoba, uklanjanju netačnih, diskriminatornih i stereotipnih podataka o LGBT osobama u udžbenicima, preduzimanju mjera ka stvaranju tolerantnije sredine za LGBT osobe koje pohađaju srednje škole, kao i prevenciji i uklanjanju nasilja.

**PREPORUKE KOMESARA
ZA LJUDSKA PRAVA
VIJEĆA EVROPE U
POGLEDU PRAVA NA
OBRAZOVANJE
LGBT OSOBA**

PREPORUKE KOMESARA ZA LJUDSKA PRAVA VIJEĆA EVROPE U POGLEDU PRAVA NA OBRAZOVANJE LGBT OSOBA

Na osnovu izvještaja baziranog na do sada najvećoj studiji o homofobiji, transfobiji i diskriminaciji po osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta u Evropi, Komesar za ljudska prava Vijeća Evrope je uz izvještaj predložio i niz preporuka koje bi imale za cilj uklanjanje homofobije, transfobije i diskriminacije u državama članicama Vijeća Evrope. Izvještaj je obuhvatio 47 država članica Vijeća Evrope, a preporuke koje se odnose na pravo na obrazovanje LGBT osoba, odnosno pravo na rad LGBT osoba u školama i drugim obrazovnim ustanovama za države članice bile bi u sljedećem⁹:

- Ukinuti zastarjele sisteme klasifikacije, koji homoseksualnost prikazuju kao bolest ili oboljenje.
- Obrazovanje i obuka zdravstvenih radnika_{ca}; uključiti značaj poštivanja dostojanstva LGBT osoba, kao i njihove specifične zdravstvene potrebe i izbore.

⁹ http://www.coe.int/t/Commissioner/Source/LGBT/LGBTStudy2011_Serbian.pdf. Posljednji put posjećeno 30.01.2013.

- Promovisati poštovanje i inkluziju pripadnika_ca LGBT populacije u školi, te raditi na objektivnim znanjima o pitanjima vezanim za seksualnu orijentaciju i rodni identitet u školi i drugim obrazovnim ustanovama.
- Boriti se protiv maltretiranja i uznemiravanja učenika_ca i osoblja koji_e su pripadnici_e LGBT zajednice. Škole bi trebale biti sigurne sredine za LGBT učenike_ce i osoblje, a nastavnici_e bi trebali_e imati na raspolaganju sredstva kojima mogu efektivno odgovoriti na maltretiranje i uznemiravanje LGBT učenika_ca.
- Promovisati politiku i praksu koje za cilj imaju borbu protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Također, promovisati politike rada koje njeguju različitost na radnom mjestu, zajedno sa inicijativama koje potiču potpunu inkluziju i poštovanje LGBT zaposlenika_ca u radnom okruženju.
- Poštovati pravo transrodnih osoba na pristup tržištu rada, tako što će postojati garancija poštovanja njihove privatnosti u pogledu davanja osjetljivih ličnih podataka vezanih za njihov rodni identitet, te uz promociju mjera usmjerenih ka ukidanju isključivanja i diskriminacije transrodnih osoba na radnom mjestu.

BiH je kao članica Vijeća Evrope dužna poštovati konvencije i preporuke ove organizacije, posebno kada se radi o manjinskim grupama kao što su LGBT osobe.

Obrazovni sistem BiH je izrazito heteronormativan, te nije u skladu sa Evropskom konvencijom o ljudskim pravima. Prema

preporukama Vijeća Evrope u nastavni plan i program potrebno je unijeti objektivna znanja o homoseksualnosti; uključiti ova znanja u nastavne planove fakulteta na kojima studiraju budući profesori_ce u srednjim školama, te permanentna edukacija o ovim temama kao vid dodatnog obrazovanja tokom rada. Pri trudu za poboljšanje odnosa prema LGBT osobama, potrebno je uključiti različite odnose: vaspitno-odgojne institucije, druge organe koji posredno utječu na vaspitno-odgojni proces, iskustva LGBT osoba, te profesore_ice u srednjim školama. Ovi posljednji, pored roditelja imaju najveći utjecaj na stvaranje i razvoj obrazovnog i vaspitnog procesa, jer sadržajem i svojim primjerom stvaraju osnovu na kojoj će mladi kasnije bazirati svoj život. ¹⁰

---

10 Magić, Jasna: *Homofobija na naši šoli?*, Društvo informacijskiski center Legebitra, Ljubljana, 2012, str. 6

**HOMOFOBIJA,
BIFOBIJA I
TRANSFOBIJA
U SREDNJIM
ŠKOLAMA U BIH**

HOMOFBIJA, BIFBIJA I TRANSFBIJA U SREDNJIM ŠKOLAMA U BIH

Tokom 2005. godine Udruženje Q je provelo istraživanje u kojem je prikupilo podatke od 210 LGBTIQ osoba, u kojem je 17,1 % ispitanika_ka navelo škole i obrazovni sektor kao mjesto gdje su lično doživjeli_e diskriminaciju zbog svoje seksualne orijentacije ili spolnog/rodnog identiteta. **Primjeri nasilja i diskriminacije uključuju maltretiranje, verbalno nasilje, podcjenjivanje, ignorisanje, isključivanje, ismijavanje, šikaniranje, niže ocjene itd.** Budući da većina LGBTIQ osoba nije *out* u školi, većina osjeti indirektnu diskriminaciju i sekundarno nasilje. **Postojanost homofobije, bifobije, transfobije, seksizma i rodofobije je potvrđena od strane 45,7 % ispitanika_ka.** Primjeri uključuju: govor mržnje, širenje netačnih informacija, predrasude, stereotipe, društvenu isključenost, stav i podučavanje nastavnčkog osoblja, pogrdne i homofobne šale.¹¹ Analiza udžbenika iz istraživanja **Udruženja Q** iz 2008. godine pokazala je neujednačenost informacija između tri plana i programa i jako nizak kvalitet informacija, kao i ponavljanje i cementiranje predrasuda i stereotipa koji postoje o ženama, te homoseksualnim,

¹¹ Đurković, Svetlana: 1+1=0. Analiza srednješkolskih udžbenika o LGBTIQ pojmovima u Bosni I Hercegovini, Udruženje Q, 2010. godine, str. 19. Dostupno na: http://queer.ba/files/1+1=0fin_0.pdf.

biseksualnim, transeksualnim i interseksualnim osobama. Istraživanje je pokazalo postojanje visokog nivoa kontrole i moći koji se gradi i kontroliše sve ono što jeste i treba biti ispravno: određeni spolovi, određeni rodovi i heteroseksualna orijentacija. Jedina *društveno prihvatljiva* ljudska bića su ona rođena kao muške ili ženske jedinice koje se zatim identificiraju i izražavaju u svojim propisanim muškim i ženskim rodovima i praktikuju heteroseksualno ponašanje u svrhu reprodukcije. Veliki broj informacija i podataka koje se nude su neistinite, nevalidne, te naučno, zakonski i društveno neutemeljene. Činjenica da se neke od njih navode u religijskom, moralnom ili nacionalističkom kontekstu je dodatno zabrinjavajuća. Ovo je ujedno jedan od najvećih problema štiva koje se koristi u obrazovanju.¹²

Način na koji je obrađena LGBT tematika u srednjoškolskim udžbenicima je nezadovoljavajuća i nestručna. **Udžbenici promovišu društvene norme standarda muškarac – žena, heteroseksualnost i heteronormativne porodice kojim se ne razvija kritičko razmišljanje kod učenika_ ca,** odnosno, stvaraju se predrasude i površno razmišljanje jer su bazirane na neistinitim podacima. ¹³

Treba imati u vidu da obrazovanje predstavlja područje u kojem se reproduciraju homofobni stavovi. Upravo u obrazovanju kao glavnom agensu socijalizacije, patrijarhat u BiH je našao moćnog saveznika koji mu je osigurao održavanje rodni predrasuda i stereotipa. Zbog toga je veoma bitno

---

12 ibid, str. 76. - 77

13 ibid, str. 77.

razumjeti dinamiku načina na koji se homofobna klima reproducira unutar obrazovnih institucija, ali i identificirati načine dekonstrukcije postojećih stereotipa.¹⁴

U okviru istraživanja koje je u decembru provelo udruženje **Kosmos** pod nazivom **Homofobija u BiH: Pilot istraživanje stavova sredjoškolaca_ki u BiH** na pitanje **Da li je verbalno nasilje nad homoseksualcima opravdano**, zabrinjava podatak da **od 439 ispitanih sredjoškolaca_ki, 86 (19, 58%) smatra da je verbalno nasilje nad homoseksualcima opravdano**, 96 učenika_ica (21, 86%) nema mišljenje, 254 učenik_ca (57,85%) se ne slažu ili u potpunosti ne slažu sa stavom, a 14 učenika_ca (3%) nisu odgovorili_e na postavljeno pitanje. Analiza po osnovi spola pokazuje da su učenice manje sklone opravdavanju verbalnog nasilja od učenika. Međutim, bez obzira na ove razlike, i dalje zabrinjava činjenica da 25,00% anketiranih učenika i 5,11% anketiranih učenica, smatra da verbalno nasilje može biti na bilo koji način opravdano. Tome treba dodati i broj učenika_ca koji_e nemaju mišljenje o tome da li je verbalno nasilje nad homoseksualnim osobama opravdano. Ako uzmemo u obzir i ispitanike_ce koji_e smatraju da je verbalno nasilje prema homoseksualnim osobama opravdano, kao i one koji_e nemaju stav o ovom problemu – dolazimo do poražavajuće statističke i realne činjenice koja svakako treba da nas zabrine: 41,45% ispitanika_ca nema razvijenu svijest da verbalno nasilje ne može biti opravdano bez obzira zbog kojeg je razloga bilo učinjeno.¹⁵

14 Homofobija u BiH: pilot istraživanje stavova sredjoškolaca/ki u BiH, Omladinski centar Kosmos, 2012. godine, str. 7.

15 Ibid, str. 48.

U okviru istog istraživanja, na pitanje Fizičko nasilje nad homoseksualcima je opravdano, od 439 ispitanih srednjoškolaca_ki, 83 (18,90%) smatra da je fizičko nasilje nad homoseksualnim osobama opravdano, 83 (18,90%) nema mišljenje, 271 (61,73%) se ne slažu ili u potpunosti ne slažu sa stavom, a 3 učenika_ce nisu odgovorili_e na postavljeno pitanje.¹⁶ Kao i u slučaju prethodnog stava, posebno zabrinjava činjenica o postotku ispitanih učenika_ca koji_e odobravaju fizičko nasilje, ali i postotak onih koji_e nemaju stav o tome, jer to navodi na zaključak da učenici_e nemaju razvijenu svijest o nemogućnosti opravdavanja nasilja počinjenog na bilo koji način i iz bilo kojeg razloga.

Iz prethodnog istraživanja se mogu izvesti određeni zaključci o stavovima učenika_ca. Srednjoškolci_ke nemaju dovoljno znanja ili imaju informacije sa kojima nisu u stanju da analiziraju, kritički promišljaju i izvode zaključke. U tom smislu, zbog nedostatka tačnih informacija, srednjoškolci_ke i dalje smatraju da je homoseksualnost bolest. S druge strane, učenici_e kroz nastavne programe obrađuju teorije ljudskih prava kroz koje se stalno akcentira da su ona univerzalna, nedjeljiva i neotuđiva. No, ipak, više od polovine anketiranih učenika_ca smatra da država nije dužna obezbijediti poštivanje prava i sloboda LGBT osobama.¹⁷

---

16 Ibid, str. 50. – 51.

17 Ibid, str. 66.

Učenci_e razvijaju negativne osjećaje prema LGBT osobama. Tako na primjer 63,55% učenika_ca smatra da homoseksualne osobe ne trebaju imati pravo da javno izražavaju svoju seksualnost, a 48,74% učenika_ca bi se nelagodno osjećalo u društvu homoseksualne osobe.¹⁸

Negativni stavovi, stereotipi i predrasude, te negativni osjećaji prema LGBT osobama upravo stvaraju akcioni potencijal ka diskriminatorskom ponašanju prema osobi ili osobama koje pripadaju grupi prema kojoj su razvijeni negativni stavovi.

Ovo istraživanje, koje je provedeno od 1.10.2012. godine do 30.11.2012. godine, pokazalo je sljedeće:¹⁹

- 51,02% učenika_ca homoseksualnost smatra bolešću.
- 54,89% učenika_ca smatra da homoseksualnost nije prirodna.
- 35% učenika_ca bi se prestalo družiti sa svojim_om prijateljem_icom, kada bi saznali_e da je on_ona homoseksualno orijentisan_a.
- 73,12% učenika_ca smatra da je homoseksualnost privatna stvar, te ne žele da ih gledaju na javnom mjestu.
- 58,99% učenika_ca smatra da ne treba dopustiti legalizaciju istospolnih brakova.
- 53,3% učenika_ca smatra da su veće šanse da će dijete biti homoseksualne orijentacije ako ga odgajaju homoseksualni parovi.

---

¹⁸ Ibid.

¹⁹ ibid, str. 66 – 67

- 45,55% učenika_ca smatra da su homoseksualni muškarci **feminizirani**, a homoseksualne žene **muškobanjaste**.
- 63,09% učenika_ca ne žele živjeti u društvu u kojem je homoseksualnost normalna pojava.
- 50,34% učenika_ca smatra da država nije dužna obezbijediti poštivanje prava i sloboda LGBT osoba.
- 47,38% smatra da je rizik od obolijevanja od AIDS-a ili neke druge spolno prenosive bolesti usko povezan sa homoseksualnošću.
- 39,40% učenika_ca smatra da treba uvesti zakone po kojima je homoseksualno ponašanje kazneno djelo.
- 63,55% učenika_ca smatra da homoseksualne osobe ne trebaju imati pravo da javno izražavaju svoju seksualnost.
- 19,58% učenika_ca smatra da je verbalno nasilje nad homoseksualnim osobama opravdano.
- 18,90% učenika_ca smatra da je fizičko nasilje nad homoseksualnim osobama opravdano.
- 48,74% učenika_ca bi se nelagodno osjećalo u društvu homoseksualne osobe.
- 48,97% učenika_ca smatra da bi homoseksualnim osobama trebalo zabraniti rad sa djecom.
- 46,01% učenika_ca smatra da je homoseksualnost nemoralna.
- 56,71% učenika_ca smatra da je homoseksualnost grijeh.

PREPORUKE

PREPORUKE

Da bi se uklonila homofobija, bifobija i transfobija u srednjim školama u BiH, potrebno je preduzeti sljedeće aktivnosti:

- usvajanje izmjena i dopuna zakonskih akata koji regulišu oblast obrazovanja u BiH, kojima će seksualna orijentacija i rodni identitet eksplicitno postati zabranjeni osnovi u pogledu ostvarivanja prava na obrazovanje LGBT učenika_ica;
- usvajanje i/ili izmjena obrazovnih strategija kojima će se obavezati odgovarajući organi na državnom, entitetskom, kantonalnom nivou, te nivou Brčko distrikta BiH, odnosno obrazovne institucije o uklanjanju netačnih informacija i stereotipa koji utječu na razvoj homofobije, bifobije i transfobije;
- uključivanje kako u nastavu, tako i u sve vannastavne oblike tema vezanih za seksualnu orijentaciju i rodni identitet;
- revidiranje nastavnih planova i programa u smislu uklanjanja netačnih i stereotipnih predodžbi o LGBT osobama, te otvaranje prostora za izučavanje tema vezanih za LGBT osobe, odnosno tema vezanih za drugačije seksualne orijentacije i rodne identitete. Ovaj prostor se, prije svega, može otvoriti za predmete kao što su književnost, sociologija, psihologija, filozofija, demokratija i ljudska prava i sl;

- revidiranje udžbenika koji sadrže netačne i stereotipne podatke o LGBT osobama, te razvijaju pogrešan stav kod učenika_ca o pitanjima koja su vezana za LGBT osobe;
- senzibiliziranje nastavnika_ca, pedagoga_inja, psihologa_inja i menadžment timova u srednjim školama o temama vezanim za LGBT osobe, te u tom smislu organizovanje do-edukacije kroz koju bi se izgradio LGBT senzitivan pristup;
- rad na polju saradnje ministarstava obrazovanja, srednjih škola i pedagoških zavoda te nevladinih organizacija koji_e se bave LGBT pravima i slobodama;
- uključivanje pitanja nasilja u srednjim školama nad LGBT osobama u programe rada ministarstava obrazovanja i unutrašnjih poslova, te usvajanje odgovarajućih izmjena u Krivičnom zakonu Federacije BiH, kojim bi se uveo zločin iz mržnje kao posebno krivično djelo ili kao otežavajuća okolnost pri izvršenju osnovnih oblika krivičnog djela ubistva, teških tjelesnih povreda, lakih tjelesnih povreda i sl;
- primijeniti zakonske norme i standarde usvojene na državnom i nižim nivoima o razvoju demokratskog okruženja i poštivanja različitosti u srednjim školama.

**RJEČNIK LGBT
POJMOVA**

RJEČNIK LGBT POJMOVA

AKTIVIZAM

Političko uvjerenje da djelovanje na individualnoj ili kolektivnoj ravni može izazvati socijalne i političke promjene. Aktivistički stav ne poriče značaj konvencionalnih institucionalnih struktura (pravo, mediji, obrazovanje itd.), nego podstiče ljude da im pristupe direktno. Iako aktivizam po definiciji nije nužno radikaln, on se najčešće javlja u domenu u kojem je neki oblik diskriminacije postao odveć represivan, te se zbog toga nerijetko suprotstavlja odnosima moći koji teže da održe *status quo*.

ASIMILACIJA

Krilo lezbejske i gej politike koje naglašava da ne postoje neke značajne razlike među heteroseksualcima_kama i homoseksualcima_kama. Uvjerenje koje ovdje vlada izražava se u nadi da će lezbejkama i gej muškarcima, ako se budu ponašali na način koji je za dominantnu kulturu prihvatljiv, kad-tad biti omogućen ravnopravan pristup svim resursima, privilegijama, dostupnim heteroseksualnoj većini. No, kako je društvena prihvatljivost nešto što počiva na kontingentnim faktorima poput klase, rase i roda, asimilacione tendencije često trpe osudu da ih promovišu upravo najmanje ugroženi pojedinci (bijeli muškarci srednje klase).

BIFOBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, predrasude i/ili diskriminacija prema biseksualnim osobama koje provode heteroseksualne (u tom slučaju često je sinonimna sa homofobijom) ili homoseksualne osobe.

BIOLOŠKI SPOL

Određenje determinisano hromozomima (XX, XY), hormonima (estrogen i progesteron, testosteron) i unutrašnjim i spoljašnjim genitalijama (vulva, klitoris, vagina, testisi i penis). Konstruktivističke teorije tvrde da je spol (kao i rod i rodne uloge) konvencija (društvena konstrukcija).

BISEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama oba spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe oba spola.

COMING OUT

Sintagma koja potiče iz fraze *coming out of the closet*, već se ustaljeno upotrebljava u značenju javnog i otvorenog istupanja i afirmisanja vlastite (homo)seksualne orijentacije. Javlja se u dvije ravni: kao samootkriće i kao manje ili više javna obznana. Izlaženjem iz ćutanja izlazi se iz izolacije i negiranja, i objavljuje se drugima pravo na drugačiji život. U aktivizmu ili queer teoriji, coming out zadobija dimenziju političkog čina opiranja i suprotstavljanja tradicionalnim stavovima.

DISKRIMINACIJA

Diskriminacija je svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i svaki oblik stavljanja u nepovoljan položaj osobe ili grupe osoba. Različiti su osnovi, odnosno karakteristike po kojima se osoba ili grupa osoba dovodi u nepovoljan položaj (spolna orijentacija, rodni identitet, rodno izražavanje, spol, dob, političko opredjeljenje i sl.)

POSREDNA DISKRIMINACIJA

Posredna diskriminacija podrazumijeva svaku situaciju u kojoj, naizgled neutralna odredba, kriterij ili praksa, ima ili bi imala efekat dovođenja nekog lica ili grupe lica u nepovoljan ili manje povoljan položaj u odnosu na druga lica.

NEPOSREDNA DISKRIMINACIJA

Neposredna diskriminacija je svako različito postupanje ili propuštanje postupanja kada je neko lice ili grupa lica dovedena ili je bila ili bi mogla da bude dovedena u nepovoljni položaj za razliku od nekog drugog lica ili grupe lica u sličnim situacijama.

INSTITUCIONALIZIRANA DISKRIMINACIJA

Društveni sklop koji se ogleda u institucijama moći (jezik, mediji, obrazovanje, ekonomija, religija i dr.) koje favoriziraju jednu grupu (ili jedan sistem odlika) naspram drugih. Savremena teorija se u načelu slaže da je ta *grupa* grupa bijelih (rasa) heteroseksualnih (orijentacija) muškaraca (rod) srednjih godina (starosna dob) pripadnika srednje ili srednje-više klase (klasa). Svi koji na ovaj ili onaj način odstupaju od date *grupe*, tretiraju se kao manjina (čak i kada formiraju

grupu koja je od ove brojnija). Moć te grupe, čak i nad približno jednakim (recimo, crni muškarci sa svim navedenim odlikama) ili većim grupama (žene uopće), održava se putem spomenutih ustanova.

VIŠESTRUKA DISKRIMINACIJA

Opisuje diskriminaciju koja se dešava na temelju nekoliko osnova odvojeno (na primjer, ista osoba može doživjeti diskriminaciju na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta, rasnu diskriminaciju, itd.). Odnosi se na situaciju u kojoj postoji više osnova diskriminacije u isto vrijeme, te ih je teško razdvojiti i posmatrati odvojeno.

UZNEMIRAVANJE

Uznemiravanje se smatra diskriminacijom u svakoj situaciji u kojoj ponašanje vezano na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije ima za svrhu ili čiji je efekat povreda dostojanstva lica i stvaranje zastrašujućeg, neprijateljskog, degradirajućeg, ponižavajućeg ili uvredljivog ambijenta.

SPOLNO UZNEMIRAVANJE

Spolno uznemiravanje je svaki oblik neželjenog verbalnog, neverbalnog ili fizičkog ponašanja spolne prirode čiji je cilj ili efekat povreda dostojanstva lica, posebno kada će se njime stvoriti zastrašujući, neprijateljski, degradirajući, ponižavajući ili uvredljiv ambijent.

MOBING

Mobing je oblik nefizičkog uznemiravanja na radnom mjestu koje podrazumijeva ponavljanje radnji koje imaju ponižavajući efekat na žrtvu, čija je svrha ili posljedica ili degradacija radnih uslova ili profesionalnog statusa zaposlene osobe.

SEGREGACIJA

Segregacija je djelo kojim (fizičko ili pravno) lice odvaja druga lica na osnovu rase, boje kože, jezika, vjere, etničke pripadnosti, nacionalnog ili socijalnog porijekla, veze s nacionalnom manjinom, političkog ili drugog uvjerenja, imovinskog stanja, članstva u sindikatu ili drugom udruženju, obrazovanja, društvenog položaja i spola, spolnog izražavanja ili orijentacije u skladu sa definicijom diskriminacije.

DRAG

Riječ se izvorno koristila u Šekspirovom *Glob teatru* kao oznaka za glumce koji su imali ženske uloge (kako glumica nije bilo). Termin se u načelu odnosi na kostim i prerusavanje (otuda fraza *in drag* – prurušen u odjeću suprotnog spola). Njime se prije svega referiše na muškarce koji na ovaj ili onaj način nastupaju, oponašajući žene, i time sprovode rodni performans čime demonstriraju fluidnost rodnog identiteta koji se inače po definiciji smatra *fiksiranim*.

DRAG-KRALJ

Lezbejka/strejt žena koja simulira muškarca.

DRAG-KRALJICA

Gej/strejt muškarac koji simulira ženu.

DRUGA PORODICA

Mreža prijatelja_ica, partnera_ki i bivših partnera_ki od kojih LGBT osoba traži (i dobija) podršku, ponekad da bi nadoknadila ono što joj je uskraćeno u njenom primarnom okruženju.

GEJ (GAY)

Osnovno značenje termina je razdragan, veseo. U 19. vijeku zadobija novo značenje: ženske prostitutke su s prezirom nazivane *vesele (gej) žene*, pa se taj atribut pripisivao i muškarcima koji su se služili njihovim uslugama i muškim prostitutkama. Ranih godina 20. vijeka nekolicina muškaraca i žena iz Amerike prisvaja taj izraz kao zamjenu za klinički naziv *homoseksualna osoba*. Riječ ulazi u široku upotrebu šezdesetih i sedamdesetih godina 20. vijeka, kada mediji prihvataju zalaganja gej pokreta da se izraz *homoseksualac*, koji koriste psihijatri pri dijagnozi mentalnog oboljenja, zamijeni rječju *gej*.

GEJ MUŠKARAC

Muškarac kojeg seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe istog spola. Zbog historijske opterećenosti termina *homoseksualac*, preporučuje se da se koristi ovaj neutralni termin.

GENDERFOBIJA

Diskriminacija na bazi roda (rodnih uloga, izražavanja i normi) koja proističe iz neprihvatanja i negiranja prava individua na ličnu koncepciju spolnog/rodnog identiteta i izražavanja.

GOVOR MRŽNJE

Govor mržnje protiv LGBT osoba odnosi se na javno izražavanje koje podrazumijeva širenje, promovisanje ili opravdavanje mržnje, diskriminacije ili neprijateljstva prema LGBT osobama - na primjer, izjave političkih i vjerskih vođa ili mišljenja drugih društvenih autoriteta koja se objavljuju u štampi ili na internetu, a koja imaju za cilj poticanje mržnje.

HETEROFBIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, prerasude i/ili diskriminacija prema heteroseksualnim osobama, institucijama koje su zasnovane na heteroseksualnim odnosima (brak, porodica) ili institucijama koje podržavaju ove odnose (crkva, država).

HETERONORMATIVNOST

Može se definisati kao pretpostavka da su svi heteroseksualni, odnosno, da je heteroseksualnost idealna i superiorna u odnosu na homoseksualnost ili biseksualnost. Heteronormativnost također uključuje privilegovanje normativnog izražavanja roda - ono što je nužno ili nametnuto pojedincima_kama kako bi ih percipirali ili prihvatili kao *pravog muškarca* ili *pravu ženu*, tj. u okviru jedinih dostupnih kategorija.

HETEROSEKSIZAM

Stav da je heteroseksualnost jedina validna seksualna orijentacija. Heteroseksizam se često ispoljava u formi ignorisanja LGBT osoba.

HETEROSEKSUALNA OSOBA

Osoba čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama suprotnog spola, odnosno osoba koju seksualno i/ili emotivno privlače isključivo osobe suprotnog spola.

PRINUDNA HETEROSEKSUALNOST

Sintagma nastala u teoriji lezbejskog feminizma (Edrijen Rič) koja upućuje na složene mnogostruke forme odnosa među ženama. Po lezbejskim feministkinjama, žene su doslovno prisiljene na heteroseksualnost, odnosno ulogu seksualnog, emotivnog i fizičkog (rad u kući i staranje nad porodicom) služenja muškarcu. S druge strane, historijskim potiskivanjem govora o životu lezbejki i žena koje su živjele nezavisno od muškaraca, i blagodareći verbalnim i fizičkim napadima na te žene, heteroseksualnost se nudila kao jedina opcija. Ovaj je koncept u lezbejskom feminizmu bio ključ za tumačenje načina na koji funkcioniše patrijarhat. Od sredine osamdesetih godina prošlog vijeka, sve češće ga koriste i gej muškarci da bi opisali automatsku pretpostavku o tome da je svako bez razlike heteroseksualan_a.

HOMOFOBIIJA

Iracionalan strah, netolerantnost, prerasude i/ili diskriminacija prema gej muškarcima i lezbejkama (i biseksualnim osobama [vidjeti *bifobija*]). Manifestuje se kao neupitna vjera u superiornost heteroseksualnosti, koju podstiču kulturne i institucionalne društvene prakse. Ta vjera rađa nasilje prema neheteroseksualnim osobama koje se opravdava uvjerenjem u vlastitu superiornost (i njihovu inferiornost).

Nasilje se ogleda u verbalnim i fizičkim napadima, oduzimanju potomstva neheteroseksualnom roditelju, diskriminaciji pri zapošljavanju, plaćanju poreza, umirovljenju, imigracionom postupku itd. Ovi oblici diskriminacije su ono što spada u društveni domen i mnoge homofobične osobe poricat će da u tome uzimaju udjela. Međutim, homofobija se lako prepoznaje na pojedinačnom nivou u svakodnevnim situacijama, recimo, kada za neku ženu mislimo da je lezbejka samo zato što nije u stanju da pronađe muškarca ili zato što želi da bude muškarac; ili kada osobu koja je lezbejka ili gej muškarac ne posmatramo kao cjelovitu ličnost, nego isključivo na osnovu njihove seksualne orijentacije.

INTERNALIZIRANA HOMOFBIJA

Internalizirana mržnja prema sebi nastaje kao posljedica prihvatanja negativnih stereotipa koje stvara opresivna zajednica. To podrazumijeva često konfliktna osjećanja da su nestrejt osobe u srži loše i inferiorne ili da su superiorne i ekskluzivno dobre; da na čitavom svijetu nema sigurnog prostora; da se može vjerovati samo pripadnicima_ama grupe i da se pripadnicima_ama iste grupe ne smije ni po koju cijenu vjerovati; da se radi sigurnosti zauvijek treba skrivati; da radi sigurnosti svuda i uvijek treba istupati i otkrivati svoju orijentaciju itd.

HOMOSEKSUALAC

Zastarjeli klinički termin za osobe čija je seksualna orijentacija usmjerena prema osobama istog spola, odnosno osoba

koju seksualno i/ili emocionalno privlače osobe istog spola. Termin je neprikladan i mnogi gejevi i lezbejke smatraju da je uvredljiv. Bolji termini su *gej (muškarac)/gejevi* i *lezbejka*.

SITUACIONA HOMOSEKSUALNOST

Seksualno ponašanje koje je drugačije od uobičajenog ponašanja neke osobe, a javlja se usljed boravka u socijalnom okruženju koja čine isključivo osobe istog spola, kao npr. vjerske ili druge škole koje pohađaju isključivo studenti_ice i učenici_ce istog spola, zatvori, seks sa partnerom_kom istog spola za novac itd.

INTERSEKSUALNA OSOBA

Osobe koje su rođene s hromozomskim, hormonskim ili genitalijskim karakteristikama koje ne odgovaraju zadatim standardima *muške* ili *ženske* kategorije, zbog svoje seksualne ili reproduktivne anatomije. Ova riječ je zamijenila pojam *hermafrodit*, koji je obimno korišten od strane liječnika tokom 18. i 19. vijeka i koji se danas smatra nestručnim. Interseksualnost može poprimiti različite oblike i obuhvatiti različita stanja interseksualnih osoba.

LEZBEJKA

Žena koju seksualno i/ili emotivno privlače druge žene. *Lezbejka* je jedan od najstarijih i najpozitivnijih termina za homoseksualne žene, što u lezbejskoj feminističkoj teoriji ne označava samo seksualni identitet koji se sukobljava s konvencionalnim rodnim očekivanjima od žena, nego i društveni i politički identitet izgrađen u opoziciji prema

muškom šovinizmu, patrijarhatu, heteroseksizmu i falocentrizmu. Sama riječ potiče od imena grčkog ostrva Lezbos gdje je rođena pjesnikinja Sapfo koja je uznosila ljubav među ženama.

LGBT

Sveobuhvatni pojam koji se koristi kako bi se označile lezbejke, gej muškarci, biseksualne i transrodne osobe. Pojam označava heterogenu skupinu koja se obično imenuje naslovom LGBT u društvenom i političkom aktivizmu. Ponekad pojam LGBT može biti proširen i uključiti i interseksualne i queer osobe (LGBTIQ).

LGBTTIQ

Skraćenica za *lezbejke, gej muškarce, biseksualne, transrodne, transeksualne, interseksualne i queer osobe.*

MIZOGINIJA

Mržnja prema ženama ili ženskom rodu u načelu.

OUT

Opisuje osobu koja se seksualno/rodno/spolno identifikuje u javnom i/ili u profesionalnom životu.

OUTIRATI (AUTIRATI)

Čin javnog objavljivanja da je neka osoba gej, lezbejka, biseksualna ili osoba neke druge seksualne orijentacije. Većina gej i lezbejske zajednice smatra da je nepristojno i protivi se tome da bilo koja osoba, osim one koja je u pitanju, odlučuje o tome kada će i kome pričati o seksualnoj

orijentaciji. Lezbejska i gej zajednica u BiH termin *autirati se* također koristi za situaciju kada sam gej ili sama lezbejka odluči nekome da priča o svojoj seksualnoj orijentaciji. Tako, na primjer, može da se kaže da se neka lezbejka autirala ocu, tj. da mu je rekla da je lezbejka.

PATRIJARHAT

Društveni sistem u kojem muškarci imaju dominantnu ulogu u odnosu na žene. Patrijarhalni sistem vrijednosti i društvenih normi čini temelj na kojem se održavaju postojeći sistemi odnosa moći i privilegija koje se u kontinuitetu dodjeljuju muškarcima.

PEDER

U homofobičnoj upotrebi, sleng koji u načelu denotira gej muškarce, a posebno konotira rodni lik slabašnog i feminiziranog muškarca. Sam termin, po nekima, vodi porijeklo od srednjovjekovne prakse spaljivanja sodomita na snopovima pruća (*faggot*). Riječ peder u nehomoseksualnoj upotrebi ima sličnu konotaciju, dok u gej zajednici nije nužno uvredljiva, nego se često pojavljuje i kao samoafirmativno parodiranje strejt konotacija.

POLIAMORIJA

Mnogostrukeljubavne veze, otvorene, nasuprot tradicionalnim vezama. Uslov je da sve osobe u ovim odnosima znaju jedna za drugu i da su ti odnosi zasnovani na konsenzusu.

QUEER

Riječ se prvenstveno odnosi na sve što se razlikuje od konvencionalnog na neki neobičan način (sinonim za čudno, ekscentrično). U početku su konotacije ovog termina u gej upotrebi bile negativne, pa čak i danas postoji otpor prema ovom izrazu, osobito među starijim homoseksualnim osobama. Budući da termin subverzivno razobličuje postojeće, tobože fiksirane modele, odbacujući razlike (svi LGBT su njime bez razlike obuhvaćeni) i identitete (nijedan od LGBT identiteta u njemu nije povlašćen), on postaje sve univerzalnije prihvaćen. Mnoge transeksualne, biseksualne pa čak i heteroseksualne osobe, čija se seksualnost ne uklapa u kulturne standarde monogamnog heteroseksualnog braka, prihvatili_e su ovu oznaku kao *seksualni disidenti_disidentkinje*. Queer je ranije u engleskom jeziku korišten kao pogrđan naziv za neheteroseksualne osobe. Ovaj termin su LGBTTIQ osobe zatim preuzele kako bi opisivale same sebe. Neke osobe posebno cijene ovaj termin zato što označava prkos i zato što obuhvata različitost – ne samo gejeva i lezbejki već i biseksualnih, transrodnih i interseksualnih osoba, kao i heteroseksualne osobe koje sebe vide ili žive svoj život van heteropatrijarhalnih normi.

QUEER TEORIJA

Škola književne i kulturne kritike, koja se u SAD pojavila početkom osamdesetih godina, duguje svoje intelektualno porijeklo feminističkoj teoriji i francuskim filozofima poput Mišela Fukoa i Žaka Deride. Queer teoretičari_ke analiziraju

sve tipove tekstova u cilju razobličenja temeljnog značenja, distinkcija i odnosa moći u kulturi koja je proizvela tekst. Analize otkrivaju složene kulturne strategije kojima je omogućena regulacija seksualnog ponašanja, što često rezultuje represijom i diskriminacijom seksualnih disidenata_kinja koji krše seksualne tabue ili se ne uklapaju u kulturno sankcionisane rodne uloge. Ciljevi queer teoretičara_ki su destabilizacija kulturnih ideja o prirodnosti, normalnosti, seksualnosti i termina hetero- i homoseksualnosti koji su korišteni u svrhu diskriminisanja osoba koje se nisu saobražavale zapadnom idealu monogamnog heteroseksualnog braka. Queer teorija se mahom vezuje za teoriju društvenog konstruktivizma i u neskladu je sa esencijalističkim postavkama (recimo, teza da je neko po svojoj suštini ili bitnom određenju gej muškarac, odnosno lezbejka) koje postoje unutar starije (ali i novije) konceptualizacije neheteroseksualnog identiteta (vidjeti lezbejski identitet). Neka od najpoznatijih imena u queer teoriji svakako su Džudit Batler, Iv Kosofski Sidžvik, Sindi Paton, Dajana Fas, Leo Bersani i Sajmon Vetni.

ROD

Društveni konstrukt spola koji po definiciji određuje samo društvene uloge muškaraca i žena, to jest osoba muškog ili ženskog spola. Također, individualni konstrukt sopstvenog identiteta/izražavanja koji potvrđuje, negira i/ili prevazilazi društveno zadate i formirane spolne i rodne uloge muškaraca i žena, kao i cijelu binarnu osnovu *muškog* i *ženskog*.

RODNI IDENTITET

Rodni identitet vezuje se za individualno iskustvo u shvatanju sopstvenog spola, što može ali ne mora odgovarati spolu dodijeljenom pri rođenju, a uključuje lični doživljaj tijela i drugih izražaja roda (to jest, *rodno izražavanje*), kao što su odijevanje ili način govora i obraćanja. Spol osobe obično je dodijeljen pri rođenju, a odmah potom postaje socijalno i pravno pitanje. Spol podrazumijeva osobni koncept/konstrukcija koji može biti u skladu sa društveno propisanim definicijama u pogledu spola/roda ili ih može negirati, prevazilaziti i mijenjati. Neki ljudi imaju problem pri identificiranju sa spolom dodijeljenim pri rođenju - ove osobe nazivamo *transrodne* osobe. Rodni identitet nije isto što i seksualna orijentacija, a transrodne osobe se mogu identificirati kao heteroseksualne, biseksualne i homoseksualne.

RODNO IZRAŽAVANJE

Vizuelna i spoljna prezentacija svake osobe koja se ogleda kroz odijevanje, odjevne ili tjelesne oznake, frizuru, ponašanje i govor tijela.

SEKSIZAM

Diskriminacija i/ili stavovi, uslovi i ponašanje kroz koje se vrši promocija stereotipa i represivnih društvenih uloga i normi na bazi spola i roda. Posebno se odnosi na norme, vrijednosti, uvjerenja, strukture i sisteme koje marginalizuju i podređuju žene dodjeljujući muškarcima moć, privilegije i preimućstva. Oblik nasilja koje se nad ženama vrši individualno ili institucionalizovano.

SEKSUALNA ORIJENTACIJA

Emocionalna i/ili seksualna privlačnost ili naklonost koja može biti prema osobama istog i/ili različitog spola. Izbjegavajte korištenje uvredljivog izraza *seksualna preferencija*, koji se često koristi kako bi se impliciralo da je istospolna seksualna orijentacija nešto što se može i treba promijeniti.

SEKSUALNI IDENTITET

Seksualni identitet odnosi se na to kako sebe nazivamo i percipiramo. Ti nazivi uključuju *strejt, gej, bi, queer, neodređen_a, neodlučan_a, aseksualan_a* i dr. Naše seksualno ponašanje i način na koji sebe određujemo (identitet) predstavljaju stvar mogućeg izbora/odluke i ne podrazumijevaju samo binarni koncept *muško – žensko*.

SPOL

Klasificiranje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na muški, ženski i interseks. Društveno prihvaćeni su samo muški i ženski spol.

SPOLNI IDENTITET

Individualno identificiranje po pitanju spola i spolne pripadnosti, koji ne zavisi od spola koji je pripisan rođenjem.

STIL ŽIVOTA

Termin koji se često koristi kako bi se degradirali životi gejeva i lezbejki te izbegavajte njegovo korišćenje. Kao što ne postoji ni heteroseksualni stil života koji je jedinstven za sve, tako ne postoji ni gej stil života.

STREJT (STR8 ILI STRAIGHT)

Označava, prije svega, nešto *pravo*, *bez skretanja* (devijacija), nešto *nepomiješano*, ali i nešto *konvencionalno*, što ne odstupa od normi koje su prihvaćene kao uobičajene, *normalne* i *prirodne*. Neutralna oznaka za heteroseksualne osobe u queer zajednici.

TRANSGENDER/TRANSRODNO

Sveobuhvatni termin koji se koristi kako bi se opisale različite osobe, ponašanja i grupacije koje imaju zajedničko, djelimično ili potpuno suprotstavljanje nametnutim rodnim i spolnim ulogama. Transrodnost se ne odnosi na seksualnu orijentaciju osobe.

TRANSRODNA OSOBA

Termin za osobe čiji je rodni identitet nije u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju, kao i one osobe koje žele izraziti svoj rodni identitet na drugačiji način od uobičajenog izražavanja karakteristika spola koji im je dodijeljen pri rođenju. Transrodnost obuhvata one osobe koje osjećaju, preferiraju ili biraju da predstave sebe drugačije od očekivanih rodnih uloga koje im tradicionalno pripadaju na osnovu spola dodijeljenog pri rođenju, bilo kroz način odijevanja, način govora, manirizme, kozmetiku ili modifikacije tijela. Između ostalih, transrodnost se odnosi i na osobe koje se ne identificiraju oznakama *muško* i *žensko*, zatim transeksualne osobe, transvestite i cross-dressere. Transrodni muškarac je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *ženski* spol, ali je njegov rodni identitet *muški* ili se nalazi negdje na spektru maskulinih

rodnih identiteta. Transrodna žena je osoba kojoj je pri rođenju dodijeljen *muški* spol, ali je njen rodni identitet *ženski* ili se nalazi negdje na spektru ženskih rodnih identiteta. Oznake za seksualnu orijentaciju transrodnih osoba koriste se u skladu sa njihovim rodnim identitetom, a ne u skladu sa spolom koji im je dodijeljen pri rođenju. Heteroseksualni transrodni muškarac, na primjer, je transrodni muškarac kojeg privlače i koji bira žene za partnerke. Riječ transrodnost odnosi se na posjedovanje transrodnog identiteta i izražavanja.

TRANSEKSUALNA OSOBA

Osoba koja ima jasnu želju i namjeru da prilagodi svoj spol, kao i osoba koja je djelomično ili potpuno modificirala (uključuje fizičku i/ili hormonalnu terapiju i operacije) svoje tijelo i prezentaciju, izražavajući svoj rodni i/ili spolni identitet i osjećaj sebe.

TRANSFOBIJA

Po analogiji sa bifobijom i homofobijom, oblik diskriminacije, zasnovan na strahu, neznanju i mržnji, usmjeren protiv transeksualnih, transrodnih osoba. Tu predrasudu mogu perpetuirati strejt ljudi, gej muškarci, lezbejke i biseksualne osobe.

INTERNALIZOVANA TRANSFOBIJA

Karakteristična je za trans osobe koje iskušavaju krivicu, sramotu, nedostatak samopouzdanja, negativnu sliku o sebi, pošto implicitno ili eksplicitno prihvataju društvenu stigmatizaciju.

TRANVESTIJA/TRANVESTITE/TRANVESTITI

Tranvestiti su osobe koje vole da nose odjeću suprotnog spola. Tranvestija, tj. preoblačenje nije povezano sa seksualnom orijentacijom. Tranvestiti/e mogu biti i heteroseksualne i istospolno orijentisane osobe.

TRANZICIJA

Predstavlja proces promjene rodnog izražavanja neke osobe u cilju usaglašavanja sa unutrašnjim doživljajem sopstvenog roda.

TROUGAO/CRNI TROUGAO/ROZI TROUGAO

Tokom Drugog svjetskog rata nacisti su u svojim koncentracijskim logorima ružičastim trouglom obilježavali gejeve, a crnim trouglom lezbejke, Romkinje i prostitutke. Tokom Drugog svjetskog rata u nacističkim logorima pogubljeno je više desetina hiljada istospolno orijentisanih osoba.

ZASTAVA DUGINIH BOJA

Simbol jedinstva i različitosti koji se koristi širom svijeta, kao obilježje mirovnog, feminističkog i LGBTTIQ pokreta.

ZLOČIN IZ MRŽNJE PREMA LGBT OSOBAMA

Odnosi se na kaznena djela motivisana predrasudama prema određenoj osobi ili grupi osoba. Zločini iz mržnje uključuju zastrašivanje, prijetnje, oštećenja imovine, zlostavljanje, ubistvo ili bilo koje drugo kazneno djelo, kod kojeg je žrtva postala meta napada zbog stvarne ili pretpostavljene seksualne orijentacije ili rodnog identiteta, ili je žrtva povezana, pripada, podržava ili je član_ica neke LGBT grupe. Kod zločina iz mržnje mora postojati osnovana sumnja da je motiv počiniooca kaznenog djela seksualna orijentacija ili rodni identitet žrtve.

10

O AUTORU

O AUTORU

Damir Banović (1983, Sarajevo) završio je 2006. godine studij prava, a 2012. godine magistrirao pravne nauke na Univerzitetu u Sarajevu (BiH). Od 2007. godine radi kao asistent na naučnoj oblasti teorija države i prava na Pravnom fakultetu u Sarajevu, te u Sarajevskom otvorenom centru na naučno-istraživačkim projektima u polju društvenih nauka i prava manjina. Član je European Commission on Sexual Orientation Law ispred Bosne i Hercegovine. Autor je dvije pravne analize o LGBT pravima.

**O SARAJEVSKOM
OTVORENOM
CENTRU**

O SARAJEVSKOM OTVORENOM CENTRU

Sarajevski otvoreni centar je nezavisna, nepolitička i neprofitna organizacija koja promoviše puno poštivanje ljudskih prava i smanjuje nivo diskriminacije na osnovu spola, seksualne orijentacije i rodnog identiteta, osnažujući marginalizirane grupe kroz aktivnosti u zajednici, promovišući ljudska prava u društvu i zagovarajući promjene politika vlasti.

Sarajevski otvoreni centar je osnovan 2007. godine i od tada neprekidno radi i širi obim svog djelovanja, od međureligijske edukacije i kulturnih programa do programa ljudskih prava, pogotovo prava žena, te prava lezbejki, gej, biseksualnih i transrodnih (LGBT) osoba. Intenzivno radimo od 2011. godine, kada smo otvorili naš prvi ured, te okupili_e tim ljudi koji stalno rade u Sarajevskom otvorenom centru. Danas, naš tim čini dvanaest zaposlenih i dvije volonterke, a članovi smo sljedećih mreža:

- Omladinska mreža BiH
- Koalicija protiv govora i zločina iz mržnje
- Mreža izgradnje mira u BiH
- Mreža pravde
- Koalicija "Jednakost"
- Ženska mreža u BiH
- Regionalna mreža protiv homofobije

Fokusirani_e smo na podizanje svijesti unutar državnih institucija/zvaničnika o potrebi da se u potpunosti implementiraju međunarodni, evropski i državni standardi iz oblasti ljudskih prava žena i LGBT osoba, te na podizanje svijesti građana_ki o pravima LGBT osoba i političkim, društvenim i ekonomskim pravima žena. Jedan od naših bitnih ciljeva jeste i osnaživanje i jačanje LGBT zajednice kroz implementaciju aktivnosti koje joj pružaju podršku vezanu za njena prava i potrebe.

www.soc.ba

www.lgbt-prava.ba

office@soc.ba

EDICIJA **LJUDSKA PRAVA** SARAJEVSKOG OTVORENOG
CENTRA

Ediciju uređuje Emina Bošnjak

Do sada smo u ovoj ediciji objavili:

Lejla Huremović, Masha Durkalić Damir Banović,

Emina Bošnjak (priredili_e, 2012):

Stanje LGBT ljudskih ptava BiH u 2011.godini - Rozi izvještaj.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Lejla Huremović (priredila, 2012):

Izvan četiri zida. Priručnik za novinarke i novinare o profesionalnom
i etičkom izvještavanju o LGBT temama.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar

Jasmina Čaušević, Kristina Ljevak (2012):

Čekajući ravnopravnost. Analiza sadržaja izvještavanja pisanih
medija

o LGBT temama u 2011. i 2012. godini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Zlatiborka Popov-Momčinović, Saša Gavrić, Predrag Govedarica

(priredili_e, 2012): Diskriminacija – Jedan pojam, mnogo lica.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić, Sadžida Tulić (2012)

Ne toleriši netoleranciju. Upoznaj svoja prava i koristi ih! Vodič za
LGBT osobe.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Marinha Barreiro, Vladana Vasic (2013)

Praćenje provedbe Preporuke Vijeća Evrope o mjerama za borbu protiv diskriminacije zasnovane na seksualnoj orijentaciji ili rodnom identitetu. Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Vladana Vasić (2013)

Izvještaj o transrodnosti u BiH.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

Druga izdanja koja su objavljena kao rezultat rada Sarajevskog otvorenog centra (izabrani naslovi):

Saša Gavrić/Damir Banović/Christine Krause (priređili_e, 2009):

Uvod u politički sistem Bosne i Hercegovine: izabrani aspekti.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Konrad Adenauer.

Silvano Moeckli (2010):

Politički sistem Švajcarske: kako funkcioniše, ko učestvuje, čime rezultira.

Sarajevo/Zagreb: University Press-Magistrat/Politička Kultura.

Prevod na BHS: Saša Gavrić, Azra Salihbašić-Selimović, Damir Banović

Damir Banović/Saša Gavrić (priređili, 2011):

Država, politika i društvo u Bosni i Hercegovini: analiza postdejtonskog političkog sistema.

Sarajevo: University Press-Magistrat.

Saša Gavrić/Lejla Huremović/Marija Savić (priredili_e, 2011):
Čitanka lezbejskih i gej ljudskih prava.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Heinrich Boell.

Damir Banović (2012):

Prava i slobode LGBT osoba. Seksualna orijentacija i rodni
Identitet u pozitivnom pravu u Bosni i Hercegovini.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar.

William G. Naphy (2012):

Born to be gay. Historija homoseksualnosti.

Sarajevo/Zagreb/Beograd: Sarajevski otvoreni centar /Domino/
Queeria.

Prevod na BHS: Arijana Aganović

Jasmina Čaušević/Saša Gavrić (2012)

Pojmovnik LGBT kulture.

Sarajevo: Sarajevski otvoreni centar/Fondacija Heinrich Böll.